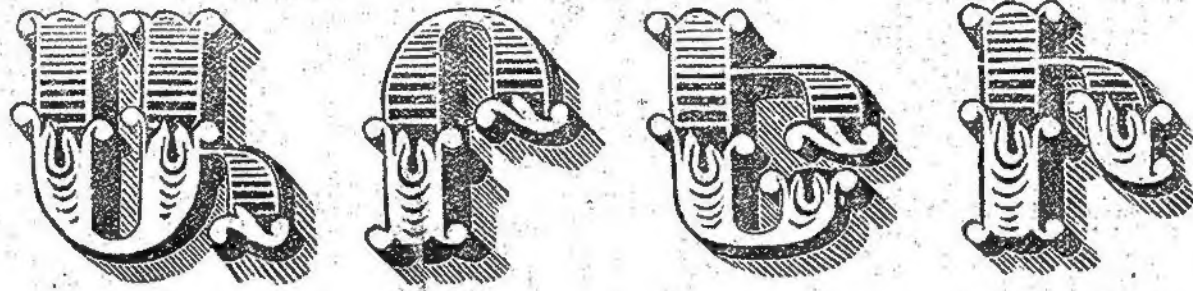

ՀԱՅԸ Ե ՄԻԼԻԷՄ

ԲԱԺԱՆԳԻՆ

Տարեկան վեցամսեայ	
ԵԳԻՊՏՈՍ . . . 2. 0. 80	40
ԱՐՏԱՍԻԱՆԱՆ ԵՐ. 20	10

ԱԶԳԱՅԻՆ ԸԱՀՆԵՐՈՒ ՕՐԿԱՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԸԱԲԱԹԸ ԵՐԵՔ ԱՆԳԱՄ

ԱՐՏԱՍԻԱՆԱՆ ԼԵՒՈՆ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Գարն Ապրիլ Զարար, Թիւ 16

ԱԶԳԱՅԻՆ

ՀԱՍՏ

Journal ARBY

B. P. № 600

Alexandrie, EGYPT

ՀԱՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԶԵՆՈՒԹԻՒՆԸ ԶԵՆ ՎԵՐԱՄԱՐՁՈՒԹԻՒՆ

ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԷԼԱՆ

ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՁ

Դեռ հրապարակաւ չգրուեցաւ, բայց կ'սպասեմ անոր: Բերանացի ըսողներ եղան և մէկ-երկու հոգի նամակով ալ յայտնեցին թէ «Արեւի վերջիններ» թիւին «Կովկասի մէջ պատասխանատուութիւնները» թղթակցութիւնը հրատարակելով՝ լաւ ծառայութիւն մը մատուցած չեղանք մասնաւորապէս եղբայրների և ընդհանրապէս Արտասահմանի մէջ նպաստի գործին, թէ հարուստները արդէն պատրուակ մը կը փնտռեն իրենց օգնութիւնը խնայելու համար և թէ անոնք հիմա այդ պատրուակը պիտի գտնեն նոյն թղթակցութեան մէջ, քանի որ պիտի կըրնան ըսել թէ դրամն իր նպատակին չի գործածուիր ու զեղծուածներ կը պատահին անգին...:

Այս առարկութիւնը մեզի համար անխախտութիւն չէր: Անիկա չափազանց համապատասխան է մեր տիրոջ, ընդհանուր հոգեբանութեան և մեր բոլորովին անփորձ կամ օտար մը ըլլալու էինք մեր ազգին մէջ՝ որպէսզի չգիտնայինք թէ այս պարագային պիտի գտնուին «անկեղծօրէն» այսպէս մտածողներ, առանց խօսքը ընելու ոչ-անկեղծներուն: Թէ մեր հարուստները կը վարին թէ ոչ այդ պատրուակին, ատիկա տարբեր խնդիր մըն է: Մենք կ'ակնարկենք այն տկար մտայնութեան՝ որ ուրիշ մը կողմէ կը փութայ որ դեղերը յոռի փաստը, գիտնալով որ ան յոռի է և կանխաւ կ'արդարացնէ այդ ուրիշը՝ գիտնալով որ ան արդարանալի չէ բնաւ: Նոյնպէս, կ'ակնարկենք այն մտայնութեան՝ որ չի փնտռեր իրողութեան մը ճիշդ կամ սխալ ըլլալը, չի խորհիր անոր պատճառած մեծ և հիմնական վնասներուն վրայ, ու միայն անոր անմիջական, մասնակի, սովորիկ արդիւնքով կը մտահոգուի: Ասիկա տկար մտայնութիւն մըն է, ըսի: Կ'աւելցնեմ թէ ասիկա է մեր շատ մը դժբախտութիւններն ու չարութիւնները կարելի դարձնող, անոնց ծնունդ տուող պատճառը:

Նախատեսեցինք, և թիւ ու դէմ ամէն հայր ընելէ վերջն է, որ հրատարակեցինք վերոյիշեալ թղթակցութիւնը: Գուցէ կարծողներ ըլլան թէ՛ կուսակցական հայրերը անոնց մէջ բաժին, և մեծ բաժին մը, ունին: Այնքան ընդհանուր է կուսակցականներու մասին մեր մէջ տարածուած կարծիքը թէ անոնք միշտ, ամէն գործի մէջ, իրենց կուսակցական նկատմամբ կը գնեն, որ մենք ո՛ր և է մէկը չի կրնար այս կառավար շնորհիւ չեզոքութեան: Պէտք է ըսել, սակայն, թէ այս միեւնոյն խորքային վրայ—Կովկասի մէջ գործուած անխղճութիւններուն խնդիրը—ասկէ առաջ մենք մէկէ աւելի առիթներ ունեցանք

գործու և չգրեցինք: Նախ չարատարակեցինք «Մշակ»ի շատ մը կըցկուր տեղեկութիւնները, որոնց մէջ չըսուածն ալ ըսուածին չափ ծանրակշիւ էր: Ետոյ յիշեցանք այն նամակներուն վրայ որոնք կ'ըստացուէին այստեղ, Վանքի ծանօթ անձնաւորութեանց կողմէ, իրենց Կովկասի փախստական աղբակներէն ու բարեկամներէն՝ ոչ-կուսակցական անձեր որոնք շահ չուէին ու է կուսակցութիւն մը կամ կուսակցական գործիչներ վարկաբեկելու մէջ և որոնք միմիայն իրենց անուր դժբախտութիւնը, հիւանդութիւնը, անօթութիւնն ու մեր կուսութիւնը լալով զբաղած էին: Թէ ինչու այս ձեռնպահութիւնը մեր կողմէ, պատասխանը պարզ է: Ձեռք ուղեւ, չէիմք կրնալ հաւատալ պատմութեանը անուրութեանը՝ ո՛րի ալ որ վերագրուէին անոնք: Մարդ պէտք է իրօք կուրացած ըլլայ ատելութեամբ — և ատիկա ա՛յնպիսի մեր գործը չէ՝ որ անձնական ու խմբակցական ո՛ր և է օգուտ կարելի չըլլալով հանդերձ, մեր ամենէն կատարել հակառակորդներուն անգամ պատրաստ էինք ձեռք երկարելու—որպէսզի իսկոյն հաւատայ հակառակորդներուն մասին՝ իրեն պէս Հայու գաւալ՝ լսուած ամենէն հակառակորդ լուրերուն: Մենք դիմագրեցինք մինչեւ հո՛ն ուրկէ անդին այլ ևս անկարելի էր՝ եթէ կամօրին կոյր ըլլալ և չարքը ծածկել չէինք ուզեր: Դիմագրեցինք՝ մինչև որ, միւս ամէն տեղեկութիւններէն ետք որոնց ստուգութիւնը կրնայինք կասկածի ենթարկել տեղեկատուներն անհամար մեզի ծանօթ չըլլալուն համար, ստացանք ծանօթ, չափաւոր ու չեզոք անձնաւորութեան մը նամակը և հրատարակեցինք՝ որովհետեւ չհաւատալը անոր չէր այլ ևս, և հաւատալն ու լռելը՝ նոյնպէս ներքին չէր:

Մենք հիմա ալ ատելութիւն չունինք և հիմա ալ չենք ուզեր թափ տալ մեզ լեցնող զպաշտօններուն: Պիտի գգուանանք այս վայրկեանիս ալ ծայրայեղ հետեւութիւններ հանելէ: Պիտի չըսենք ինչ որ ուրիշներ պիտի չեմք անոնց ըսելու եթէ մեր անդն ըլլային, — այն թէ՛ ամբողջ կուսակցութիւն մը, իր գաւառական անունները կրող մարմիններովն ու պիւրօններովը, պատասխանատու է այս ըմբոստացողի վիճակին քանի որ մեծ մասամբ իր անգամներն են, կ'ըսուի, նկարագրուած դէպքերուն հեղինակները և քանի որ վերոյիշեալ մարմիններն ու պիւրօնները զանազան պայմաններու տակ են: Այդ ընդհանուր, ահաւոր ամբաստանութիւնը կը մերժենք ընել, թէպէտ չենք ալ կըր-

նար ինքզինքնիս արդիւնք մտածելէ թէ՛ այդ կուսակցութիւնը, ինչպէս տեսած ենք ուրիշ տեղեր և ուրիշ ատեններ, ուժ ունենալու, շատ անգամներ և շատ պաշտպաններ համբուլ իր տարապայման փախուսքով՝ յաճախ աչք կը գոցէ իրեններուն վնասակար գործունէութեանը վրայ, սա՛ աղէտայի վարդապետութիւնը որդեգրած թէ՛ «գործող մարմին» մը համար անխուսափելի անպատեհութիւններ են ասոնք որոնցմէ դեր կը խաղան միմիայն չգործող մարմինները: Եթէ յիշենք, միւս կողմէ, թէ իր ամենէն բարեբաղոյ, դոհողութեան և ազնուութեան ընդունակ անդամներն ալ՝ որոնց ազգասիրութիւնը կասկածելի չէ՝ վերինին լրացուցելը եղող սա՛ վարդապետութիւնը կը դաւանին: Երեսուցեցութիւնը ազգին ամենէն կենսունակ տարրն է, միակ կազմակերպուած ուժը՝ զոր, հակառակ ամէն բանի, պէտք չէ տկարացնել, այն ատեն հասկնալի կը դառնալ թէ ինչպէ՛ս ընդարձակ կազմակերպութիւն մը, ինքը չփափաքելով հանդերձ կրնայ տեղի տալ ամենէն ցաւալի, ամենէն կակածի իրականութեան որ պետեւած ըլլայ — հաւատարմոյն աղէտի մը միջոցին, անկէ կիսամեռ ազատուածներու շահագործումը:

Իսկ դարմանը այս մահայտ իրականութեան համար՝ նախ ցաւը ճանշնալու գիտնալ պէտք է, իր պատճառներովը միասին: Ա՛հ՝ թէ ինչու՛ վերջը բանալ պէտք էր վերջապէս, ու բացինք:

ԱՄԱՆԱՆ ԹԵՔԷԼԱՆ
Յ. Գ. Վերջին պատու կարգացրեք «Յուսար»-ի երկուսն թիւին խմբաւորակները: Ձո՛րի, անբաւարար, սեւացուած յայտարարութիւնները կըրտնուելը կը ջանայ «համբաւարար» օրկանը, ոչ մէկը կը խաբէ, որովհետեւ այն մարդը դիմէ թէ «ատելութիւնը, միայն իր և իր թէ՛ «գործունէ» վերջացած են ու դեռ կը ցայտեն մինչև հիմա...»

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ՊԻՏԻ ՎԵՐԱՄՈՒՆ ԱՐԻՒՆԻ ԵՒ ԱՆԵՐԱԿՆԵՐՈՒ ՄԵՋԼՆՆ

Բարիկ (Թամ) լրագիր «Դիւանագիտական կազմակերպ» վերնագրով հետեւեալ խմբագրականը կը գրէ իր 17 դեկտեմբրին մէջ:

Հայաստանի կոտորածները մասնաւորապէս նոյնպիսի բնուի մը ունեն, որովհետեւ կը համապատասխանեն մեթոսիկ կերպով յայտուած և գործողութեամբ յատկապէս մը: Եւ այս արհաւիրքները միայն թուրքերուն գործը չեն: Անոնք տեղի ունեցան Գերմանացիներու անկարելի աչքերուն տակ: Երբեմն նոյն իսկ փայլեցին խորհուրդները օժանդակ հանդիսացան դահիճներուն, ինչպէս եղաւ օրիակի համար: Ձեռքները վերահսկանքով պարագային Գերմանիոյ ներկայացուցիչը զանազան վերնաթափ ըլլալու համոզմունքով վերջն էր որ թուրքերը կրցան դաւանել անմիջական խղիւղող, անգամ մ'ալ ապացուցանելով այսպէս փայլեցին

գործակալներուն և Միւրթիւն և Յառաջ գիտութիւն Բոմբիթէն սերտ մեղսակցութիւնը:

Նիւ-Եորքի մէջ ծանօթ անձնաւորութիւններէ բաղկացեալ Յանձնախումբ մը կազմուած է՝ ազգի մը այս ոչստեմաթիկ ոչնչացման անհրաժեշտ փաստերը և վերջութեան հաւաքելու համար: Այս մարմինը հաւաքած է անմիջական վարկաթուղթեր որոնցմէ կը տեսնուի թէ ինչպէս երիտասարդ-թուրք ազգայնականութիւնը և ամբողջութեամբ մոլորածութիւնը միաբանեցան Հայերու նկատմամբ գործողութիւնը համար ճիշդ ու ճիշդ կարգի մը Սուլթանին քաղաքականութիւնը: Ապտիւ Համիտին պէս, էնվէր փայայի և Թալատի պէս սուլթանն ալ կ'ուզէ Հայկական խնդիրը կարգադրել Հայերուն ջանքով: Եւ ինչպէս հին բեմի մը մեծանակը, այս անգամ ալ ժողովուրդի մը այս սպաննութիւնը ընդգրկութեան հանդիպեցաւ Գերմանիոյ կողմէ: Երբ երկու ամիս առաջ Վաշինկթոնի դաշինքը Պերլինի կառավարութեան խնդրեց օգնել իրեն Հայաստանի նախնիներուն վերջ գնելու համար, Գերմանիոյ ներկայացուցիչ իր Տրապիզոնի հիւպատոսին մէջ տեղեկագիրը որ կ'արդարացնէր հայկական երեւոյթները (les vèpres arméniennes) պատրուակելով թէ թրքական զսպումն աղիւր տուած էր Հայերու մահաբնութիւնը, որոնք օգնած էին Ռուսներուն: Կոմս Պէր-Նաթորֆ անձամբ պատու տուաւ հաղորդելու այս պատմութիւնը, և Միացեալ Նահանգները աւելի չպնդեցին:

Ուրիշ ազգերու նման՝ Հայերու վրայ ալ գործողութեան այս արարաբնութիւնը զանաթիւններուն յատկապէս կէտը այն է որ, ասոնց առաջ բերած զայրոյթը սահմանափակուած մնաց բերանացի արտայայտութիւններու մէջ, առանց պատմական գործողութեանը մեղադրանք հանդիմանելու ճիշդ մեղադրանք: 1894-1896-ին, Գերմանիոյ իր լուրեւմտը հովանաւորեց մեծ մարդասպանին եղեւ: Նապոթութիւնները, Բայց ուրիշ երկրները ձայն բարձրացուցին, և սակայն այն ժամանակ իրան 300,000 Հայեր ջարդուած էին: Այսօր զանազան պիտի տեղեկանութիւնները, զարպարանները, կախաղանները, վայրագ նախնիները՝ միլիոն մը աւելի այս դժբախտներուն կեանքը արծեցին և անոնց դիակները կը ծածկեն Հայաստանի բոլոր ձաւարները: Մեծապայծառութիւնը անկարող է ըստ տեղի աւելի գնդակ տեսել մը քան այս կանխամտածուած բնայնութեան՝ որ գործն է երիտասարդ-թուրքերուն և անոնց պաշտպաններուն: Ու չկայ կառավարութիւն մը որ պարտադրէ այս դարձանքներուն հեղինակները յարգեցնելու իրենց չարաշուք ջարդարարութիւնը:

Հայերը հաղարկելով կը մեղան, ու ոչ մէկ ազգ՝ բացի Դաշնակիցներէն, տեղին չի չարսիր վրէժխնդրել ըլլալու նախատուած մարդկութիւնին: Ժողովուրդ մը կը խղիւղող, և Պերլինի ու Սերպիային նման՝ Հայաստանն ալ չի կրնար յոյս տալով արդիւնաբար օգնութեան մը այն երկրներուն կողմէ որոնք ինքզինքնին իրաւունքի փառանքներն են: Կ'ուզենք, բայց որոնք մեղադրանք մ'անակ կը թուին ունենալ զլիարար մտահոգութիւն մը — կ'ուզեն հեռու մը նալ: Հայաստանի մարտիրոսութիւնը, ինչպէս Ներսիսի երկու պղծիկ թագաւորութիւններուն՝ կը պատմուի այսպիսի գին ալ յարուցելու: Կոտորածները պիտի չմտնան անպատիւ, և Հայաստանը պիտի վերածնի արիւնի և աւերակներու մէջ: Այլապէս որ քանի որ զանազան կ'ապաւնէր արդարութեան յաղթանակը և զինչպէս իր պայմանագրութեան յարգանքով պիտի անպատիւ ըլլայ վայրկեանութեան տեսարանի մը որ գերազանցուած

չէ ամենէն մօայլ բարբարոսութեան չըրջաններուն մէջ իսկ, Պատերազմի խնդրաւորութեան մէջ սխտեմաթիկ կերպով կը կը գործադրէ ամենէն պղծալի գաղաւթութիւնները, կը բռնաբարէ մարդկութեան ամենէն տարրական օրէնքները և ոտքի տակ կ'առնէ քաղաքակրթութիւնը, իրաւունքը պիտի լուծէ իր փութիւնէն: Ասոր տարակոյս չկայ: Բայց այն ատեն անոնք որ լեցնին և ամենէն հրեշտային եղեւնարդութեանց առջև չհամարձակեցան դուրս ելլել իրենց անշարժութեան իրենց արժանազրկութեանը վրայ պիտի ցաւին միայն:

Այսօրու մեր Բ. Էքին մէջ կ'սկսիմք քերթի ծնով հրատարակել, իբրեւ հրաման, մեր մեծամասն աւախակից Ս. Սապահ-Գիւլեանի մէկ կուռ ուսումնասիրութիւնը՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՒՐԸ», որուն շուրջ պիտի յաջորդէ Հայ Խ. Դուրանական կուսութեան հակաուսիրտները:

ՄԵՐ ԱԶԳ. ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԷՁ (*)

Թիֆլիս, 2 Նոյն.
Ամէն խղճաւոր Հայ կը միայն այժմ հետեւեալ երկու բարոյական կախիճներով: Նախ թէ թուրք խորբարոսութեան ձեռքով ջնջուեցաւ տանկայայտութիւնը, երկրորդ թէ՛ կովկաս ազատամարտը տանկայայտութեան ողորմելի բեկորները, որոնք այս պատու ամէն կողմ վաղրական անուար թափափուած կը մնան, և մենք մեծ մասամբ անտրուկ ու անպատասխար, տարապայման նեղութեանց մէջ:

Գաղթականութեան մէկ մասը պարտելու և քանակաւ քանակաւ դիւրեւ, այնուհետ ալ վերադառնալու համար չի գտնուել, սկսած է անգամ մըն ալ վերադառնալ՝ իր փառանք օժանդակ վրայ՝ դուրս հոն անօթի մեղադրու համար:

Այսպիսի և Պայալիտի չըջանեւ ընդ որ ձեռք սկսած է տեղի վերադարձած են մօտ 2000 տունի երիտասարդութիւն: Իսկ շարքի մ'աւելի նորընտր նահանգապետ Պ. Տէրմէնի հետ վան վերադարձան բազմաթիւ երիտասարդներ, հաշուով մը 500-ի ցաւի: Այդ խումբին ընկերացաւ Ամերիկային հասնող կամաւորներու խումբը, որոնք քաղաքագլուխ զինուորի անուամբ իր հետ տարաւ Պ. Տէրմէն: Իսկ Ամերիկայէն եկող ուրիշ կամաւորներ տակաւ հո կը դառնան, իրականութեան և ներկայ ազգային գործունէութեան մէջ և և է համաձայնութիւն չի տեսնուել յուսալուած: Վերագործողներէն երեք խմբերէնք երիտասարդներու հետ խօսակցեցայ որոնք ցաւելով կը պատմէին թէ ինչ տառապանքներով ինչպէս բոլորովին յուսալուած էին...:

Եւ չեմ ուզեր փաստելով նկարագրել թէ ինչպէս ամէն կողմի գաղթականներէն գործողութիւն կը հանին թէ օժանդակ կը լինան նպատակներին իսկ ճշմարիտ անօթիներէն մեղադրանք կը անտնդին Բէն: Կ'աւելցնեմ թէ անոնք իրենց կողմէ խումբը, բարեբաղական հաստատութիւններ խուսնեցան գործի վրայ են և ամէն կողմէ հաղուած ու դրամ կուգայ բաւական, սակայն գործի վրայ եղող ամենախուրդ և խղճաւոր անձնաւորութեանց պատմածով ալ կը հաստատուի այն իրողութիւնը թէ՛ բայ:

(*) Երեկ տպուած տղմ նամակին հեղինակը ոչ-կուսակցական՝ բնիկ Հայաստանցի ուսուցիչ մըն է: Ետքի նախադր նամակին հեղինակն է:

Բուժկի Երկամուկի	• 123.—
Բաճարա	• 90 50